

Слађана Л. ИЛИЋ*
Библиотека града Београда

Оригинални научни рад
Примљен: 6. 2. 2023.
Прихваћен: 22. 2. 2023.

ПРИМЕРИ КУЛТУРНЕ ДИПЛОМАТИЈЕ У ПУТОПИСУ НЕНАДА ШАПОЊЕ *А БРИСЕЛ СЕ ДА ПРЕХОДАТИ ЛАКО*

Књига путописа *А Брисел се да преходати лако* (2018), песника, књижевног критичара и издавача Ненада Шапоње (1964), показује како делује индивидуална „културна дипломатија”, при чему се ова синтагма схвата у најширем смислу речи – не само као област деловања званичних дипломатско-конзуларних представника, већ и као облик „меке моћи” културе једне земље. Ненад Шапоња, радећи своје сопствене књижевно-издавачке послове – као уредник и књижевни агент властите издавачке куће „Агора”, попут читавог дипломатског тима (а најчешће без подршке државе), успешно промовише српску књижевност у свету, као што и омогућава читаоцима у Србији да се упознају с делима најзначајнијих савремених светских стваралаца. С друге стране, Шапоњина књига садржи и више сведочанстава о лошем раду и честом подбацавању у остваривању циљева наше званичне културне дипломатије.

Кључне речи: културна политика, издаваштво, промоција културе, српска књижевност, књижевни агент.

Верује се да „данас, више него икада пре, култура игра виталну улогу у међународним односима” (Баунд и др. 2007: 11), због чега је „културна дипломатија врхунац дипломатије уопште” (Васић 2007: 240).

У овом раду синтагму „културна дипломатија” користићемо у ширем смислу, дакле, не само као област деловања званичних дипломатско-конзуларних представника, већ као облик „меке моћи” културе једне земље – због чега се, између осталог, и каже да је „Зид пао због успешности америчке културне дипломатије да привуче и ’освоји срца и умове’ људи широм света, а посебно у земљама Варшавског пакта” (Шутаров 2016: 903).

Ово је од особите важности за Србију која је, током деведесетих година прошлог века, пропагандно оцрњена, пре свега у западној јавности. Синтија

* ilisladja@gmail.com

Шнајдер (Cynthia P. Schneider), амбасадорка САД у Холандији (1996–2000), изјавила је како је, својевремено, за њу „Србија била најнепријатељскија земља” (нав. Граовац 2007: 4). Тек боље упознавање са српском културом навело ју је да почне да мисли другачије (*исто*). Наша глумица Вјера Мујовић, у својој докторској тези на тему управо културне дипломатије, пише да је „као уметник често гостовала у иностранству – највише су ме питали за Кустурицу и за Битеф” (Мујовић Прајс 2019: 3). Кустурица, Битеф или, како ћемо видети у овом раду, Ненад Шапоња, можда и јесу они наши кључеви који би најбоље могли да „отворе срца и умове” странаца за српску културу и за Србију.

* * *

Културну дипломатију СФР Југославије могли бисмо да узмемо као пример добро осмишљене културне политике једне земље према иностранству.

Први случај који ћемо навести је континуирано залагање Савеза књижевника Југославије, као и свеукупне југословенске дипломатије, да Иво Андрић добије Нобелову награду за књижевност. То је, нажалост, и последњи пример систематског залагања за дело неког српског писца у иностранству од стране државе. Наиме, реални односи у свету су такви да, очигледно, није довољно написати врхунско књижевно дело како би се добила нека од престижних међународних награда – потребан је стрпљив и упоран рад читавог дипломатског тима. Андрића је Савез књижевника Југославије предложио Шведској академији наука већ 1958. године, а Андрић је награду добио после три године лобирања – 1961. Кандидатура и лобирање скренули су пажњу на Андрићев књижевни рад у шведским литерарним круговима, а наш писац је стекао посебну наклоност тамошњег академика, филозофа и писца Харија Мартинсона (Harry Martinson). Он је, рецимо, Вјеру Влаховић, аташеа за штампу Југословенске амбасаде у Стокхолму, упознао са отежавајућим околностима за добијање те награде (кандидатура Крлеже), те изнео сопствену процену о томе када би Андрић реално могао да је добије (Селинић 2021: 127).

Други случај је сарадња Југославије са земљама несврстаних (Радоњић 2021). Земље у којима је настала идеја несврстаности повезивале су се и једна другој презентовале своје културне моделе. Њихово преплитање омогућило је и узајамно културно препознавање, интелектуално оглашавање и боље разумевање. Мрежа која је у тој сарадњи створена опстајала је и поред различитих проблема (најчешће због преамбициозности предвиђених планова). Значајан продор у књижевности бележимо током седамдесетих година 20. века, када Институт за проучавање Африке из Загреба и Књижевни клуб „Багдала” из Крушевца успостављају вишегодишњу сарадњу, чији је резултат била садржајна и веома угледна едиција *Библиотека несврстаних*, са осамдесетак запажених наслова¹.

¹ „У овој библиотеци издато је око 80 наслова попут: *Савремена поезија Кубе*, *Савремена поезија Кувајта*, *Савремена поезија Нигерије* [...]. Ова издања зналачки су приређивана [...] Јака и континуирана сарадња на пољу књижевности омогућила је и да оба афричка нобеловца из

Уопште, значај књижевности за постизање „меке моћи” својевремено је најбоље представио писац Томислав Кетиг: „Књиге су видљиво обележене простором и временом и имају особину да тамо где се налазе трају дуже него неки други облици порука једне средине другим срединама” (нав. у Селинић 2021: 125–126). У прилог томе говори чињеница да се, по Андрићевом добијању Нобелове награде за књижевност, свет много више него раније заинтересовао за Југославију и њену културу – што је резултирало далеко већим бројем превода наше литературе на стране језике:

То је било видљиво из повећања броја превода југословенских књижевних дела на стране језике наредних година. Највише је објављено 1965. године (105 наслова или четвртина наслова објављених у првих 15 година после рата). Нобелова награда нарочито је повећала интересовање за Андрића у свету. Током 1960. и 1961. објављено је 36 његових књига у иностранству, што је чинило 29% свих превода југословенских дела тих година. Најпопуларнији је био 1962, после добијања великог признања. Те године се у свету појавила 91 југословенска књига. Андрићева је била свака друга – 46 књига. Никада касније се југословенска (српска) дипломатија и књижевност нису на овај начин удружили у напору за добијање Нобелове награде иако је одличних књига било и касније, као и размишљања о Милораду Павићу као кандидату за Нобелову награду (Селинић 2021: 129).

Нажалост, данас, када је реч о међународној културној сарадњи Србије, тек 18% укупних културних активности чине књижевни програми у иностранству и међународне књижевне награде (Мујовић Прајс 2019: 200). А од самих књижевних програма у иностранству, 31% су пуке промоције књига (које је заправо најједноставније и најјефтиније организовати), 18% су књижевне (литерарне) вечери, 14% чине преводи књига, 12% су сајмови књига и 6% је објављивање књига (Мујовић Прајс 2019: 201).

Заиста скромно, да скромније не може бити.

* * *

Књига дневничко-путописног карактера – *А Брисел се да преходати лако* (Сајнос 2018), као и све што ју је пратило, показује како данас функционише (или не функционише) културна дипломатија Србије. Читајући ову књигу сасвим јасно видимо како један човек, њен аутор, Ненад Шапоња, радећи своје сопствене књижевно–издавачке послове – као уредник и књижевни агент властите издавачке куће „Агора”², може да, попут читавог дипломатског тима (а најчешће без подршке државе), успешно промовише српску књижевност у свету, као и да омогући читаоцима у Србији да се упознају са делима најзначајнијих светских, првенствено савремених стваралаца.

периода Хладног рата буду преведена и уغوшћена у Југославији – Воле Сојенка (Wole Soyinka) и Нагиб Махвуз (Naguib Mahfouz). Ослоњена на несврстану мрежу, југословенска културна сцена је успевала да у реалном времену преводи најзначајнија дела афричке поезије и прозе” (Радоњић 2021: 144)

² Песник и књижевни критичар Ненад Шапоња (1964) основао је 2002. године Издавачку кућу „Агора”, у којој објављује литературу високих естетских домета. Данас је „Агора” једна од најзначајнијих издавачких кућа у Србији, а њени аутори награђивани су у Србији и у свету.

У „Агори” су, на пример, своја дела објављивали значајни савремени српски писци, од којих, по успесима, издвајамо Владана Матијевића³ и Владимира Пиштала⁴. Међу Агориним ауторима, такође, нашле су се и две добитнице Нобелове награде за књижевност – и то пре но што су награђене овим значајним признањем! – Алис Манро⁵ и Дорис Лесинг⁶. Ту је и читав низ *Агориних* антологија савремене светске приче: аргентинске (*Борхесова деца*, 2012), словачке (*Црна боја радости*, 2016), хиспанске (*Дигитални живот*, 2017), кинеске (*Кинеске прозе XX века*, 2022)... Више од 50 књига у „Агорином” издању добиле су најзначајније домаће и светске књижевне награде.

Сама књига Ненада Шапоње *А Брисел се да преходати лако* (2018) обухвата приповедачева пословна путовања у Будимпешту, Буенос Ајрес, Истамбул, Гетеборг, Франкфурт, Шаржу, Брисел, Јерусалим, Кочи, Високе Дечане и Пекинг, у распону од 5 година – од јуна 2013. до августа 2018. године. Приповедач посећена места доживљава дубоко, изразито нијансирано и комплексно, истовремено и врло рационално – као успешан пословни човек – али, и са психолошког, социолошког, економског, па и политичког и геополитичког становишта. И што је најважније – као велики читалац. Шапоњино искуство и знање, стечено на тим путовањима, проишходе из бројних контаката с најзначајнијим светским књижевним агенцијама, издавачима и писцима. Оно би, наравно, могло бити изузетно корисно на пољу наше културне дипломатије и културне политике. Та различита искуства и знања аутор ове књиге све време пореди са стањем у нашој земљи. Одлика те релације, нажалост, по правилу је *контраст*. У свему – третман писаца, стање у култури, књижевности, издаваштву... – прилике код нас неупоредиво су лошије, чак и када су нам потенцијали за деловање „меке моћи” несумњиви и када је логично да би углед наше земље у свету свакако могао бити знатно већи.

³ Владан Матијевић (1962), до данас је објавио тринаест књига, већина је имала више издања. Превођен је на: француски, немачки, шпански, италијански и македонски језик. Награде: Андријева награда 2000. године за књигу прича *Прилично мртви*, Нинова награда 2003. године за роман *Писац издалека*, Златни хит либет и Златни бестселер 2004. за роман *Писац издалека*, награде: „Меша Селимовић”, „Борисав Станковић” и „Исидора Секулић” (2010) за роман *Врло мало светлости*, Кочићево перо и Кочићева књига 2012. године за књигу есеја *Мемоари, амнезије*, Награде Стеван Сремац и Данко Поповић 2014. године за књигу прича *Пристаништа*, Награда Рамонда Србика 2019. године за целокупно књижевно дело и значајан допринос књижевности и култури, итд.

⁴ Владимир Пиштало (1960), објавио је 15 књига, његова најпознатија дела су романи *Тесла, портрет међу маскама*, *Миленијум у Београду* и *Венеција*. Роман *Тесла, портрет међу маскама* има више од 20 превода на стране језике. Награде: НИН-ова награда, за роман *Тесла, портрет међу маскама*, за најбољи роман године у 2008; Награда „Златни бестселер”, за најпродаванију књигу у Србији, за роман *Тесла, портрет међу маскама*, 2009; Награда за најбољу књигу у мрежи јавних библиотека Србије, за роман *Тесла, портрет међу маскама*, за 2009; награда „Меша Селимовић”, за књигу есеја *Значење цокера*, за 2019; Награда „Тодор Манојловић”, за модерни уметнички сензибилитет, 2020; Награда „Теодор Павловић”, за животно дело, 2022, итд.

⁵ Alice Munro (1931), канадска књижевница која пише на енглеском језику; добитница је Нобелове награде за књижевност 2013. године.

⁶ Doris Lessing (1919–2013), британска књижевница; добитница је Нобелове награде за књижевност 2007.

* * *

Из књиге о којој говоримо стичемо сазнања о томе колико је у свету озбиљног издаваштва – са жељом да се сопствена земља представи, а њена књижевност пресади у друге језике; колико је могуће продати издавачких права⁷ и колики су тиражи књига у Кини⁸. Посебно нам је занимљив однос Кинеза према стваралаштву Милорада Павића и колики је значај његовог дела за имиџ наше земље у свету:

Иначе, овде је Павић толико популаран да, чак и најпопуларнији певачи са респектом мисије изводе песме инспирисане овом књигом. Помен овог писца јесте шифра препознавања вредности и успостављања блискости. Реч Србија, одједном задобија тежину. Милорад Павић, очито је, живи све дубље у кинеској култури, а код нас је, мени се чини, скоро па заборављен. (Шапоња 2018: 119) [...] Данас је пред нама неколико опасно великих књижара. [...] Ту је наравно Павићев *Хазарски речник*, читан и утицајан, али и *Друго тело*, његово у Србији доследно непримећено ремек-дело. (124) [...] Радује њихова углавном добра и тачна перцепција Србије и њене позиције у савременом свету. Поглед разумевања и дубљег подразумевања када поменем своју земљу. Помен *Хазарског речника* и Новака Ђоковића, производи моментално и манифестно допадање, а Тесла као додатак, зацементира целу ствар (130).

Такође, из Шапоњине књиге видимо и које књиге имају повлашћено место у кинеским књижарама⁹, а међу њима и књиге српских аутора, те какав је однос према књижевности за децу у Шведској¹⁰. Видимо да, док широм света – а првенствено на корист своје културе и књижевности – раде ауторске агенције и књижевни агенти, у Србији чак ни не постоји таква професија. Схватимо да је све препуштено појединцу, ако је лично заинтересован – најчешће као власник сопствене издавачке куће и уредник у њој. То је можда и зато што се, на филолошким и сродним факултетима у Србији (попут Филозофског у Новом Саду, Нишу, Косовској Митровици итд.), студенти не оспособљавају за послове уредника, лектора или књижевног агента.

То, међутим, није случај у другим земљама, поготово у оним у којима је развијено издаваштво, те у којима се полаже на културу, науку, књижевност (особито на књижевност за децу). Тек мали број, углавном приватних, издавача из Србије („Креативни центар”, „Агора”) уопште ради на промовисању

⁷ „Нермин (Mollaoğlu) – шефица једне од најоперативнијих европских ауторских агенција, турског 'Калема' – за десет је година, колико се бави послом литерарног агента, успела да у свету прода више од 1600 наслова турских писаца и постане један од најпознатијих европских агената” (Шапоња 2018: 38–39).

⁸ „Листам симпатичну књигу о мачкама. Тираж? Ситница, само 3 милиона. (119) [...] Овде је просечна продаја књига око 200 хиљада примерака по наслову, а неке се продају и по 70 хиљада недељно. [...] У једној другој кући, пак, сазнајемо да на њихових 300 књига, колико их издају годишње, ради чак 70 уредника” (Шапоња 2018: 132).

⁹ „Оно што ми се допада у пекиншким књижарама јесте да у њима нема места за литерарно смеће. Барем не у првим редовима. У њима се налазе књиге, које одређују *мој* укус, за које бих ставио руку у ватру. Ма, није у питању укус, већ осећај за вредност. За смисао” (Шапоња 2018: 124).

¹⁰ „Поподне, у Готској кули, пратим предавање о савременој шведској дејој литаратури. То је овде озбиљна, чак кључна грана издавачке индустрије. На сваком кораку се види да, контра свега, потомци Викинга производе смисао. Као што на сурову климу, одговарају затварањем врата. Имају огромну продукцију дејчјих књига (имају је и Турци, пада ми нешто Истанбул на памет), преко 2000 нових годишње, а тај број је двоструко нарастао за последњих десетак година. Брину се да створе армију читалаца. А та армија производи вишак смисла” (Шапоња 2018: 55).

сопствених издања у иностранству, те плански и континуирано посећује европске и светске књижевне сајмове (са састанцима договореним месецима унапред). Нажалост, наши „државни” издавачи – који су и иначе у незавидном професионалном и финансијском стању (попут Завода за уџбенике), о тој могућности данас уопште ни не размишљају. Држава такође, што видимо из низа примера које наводи Шапоња (рецимо, са Франкфуртског сајма књига, 2016), нема јасну културну, нити пословну стратегију, као ни декларисану културну политику. Шапоња нам сведочи да је српски штанд готово немогуће наћи – јер чак није ни прописно обележен – док чиновници нашег Министарства културе и информисања настоје да се ни са ким не мешају и да се што пре, без остварења било каквих контаката, врате кући:

Тражим српски штанд. Ово је место на коме се презентује мој језика и културе. Сви-да одјекују различити језици, али сви говоре логиком смисла. Српски штанд је врло тешко наћи. А када се и нађе, буде вам скоро непријатно, јер своју земљу не сматрате најгором [...], а наш штанд је убедљиво најнеинвентивнији, најстаромоднији, најбесмисленији. [...] Код нас су сви незадовољни, нико у ствари не зна зашто је ту, осим да оправда дневнице и што пре се врати кући. Са што мање контакта са странцима, ако може. [...] Наша држава се на сајму књига у Франкфурту пише као Министарство културе, информатичког друштва и чега све не... Ни случајно, кратко и јасно, Србија... [...] Но, не чудим се само ја. Сваке године ме и наши државни службеници са сајма, када ме сретну, са искреним чуђењем питају, откуда ти овде... (Шапоња, 2018: 63).

О дезоријентацији државе и одсуству осмишљене културне стратегије и политике, говори и епизода с аеродрома у Цириху. Ту су се на путу за сајам у Пекингу (2018), случајно среди делегација наших писаца које је изабрала држава Србија, с власником и уредником „Агоре”, Ненадом Шапоњом. И колико год да она садржи елементе хумора који одлично функционишу у самом књижевном тексту зато што га динамизују, та епизода је из аспекта културне дипломатије једне земље прилично поразна:

Скоро да ми је непријатно на аеродрому у Цириху, када схватим да ћу да седим у бизнис класи, а Саша Јерков, Влада Кеџмановић и Драган Бошковић у економској. Мени карту плаћа Кина, њима Србија. [...] Саша ми предусретљиво нуди да представи и мене на нашем штанду у петак, када будем долазио на Сајам... Не могу да не приметим да овај позив, уснут изречен, скоро изнуђен куртоазијом, јесте први пут да ме неко званичан из Србије позива да представим нешто из Србије. (109) [...] А ја у егалитаризму у својој глави се и даље осећам нелагодно због земљака у економској класи [...] Зашто наша држава не поштује писце, а кинеској није тешко да испоштује своје госте, неко би се запитао. Зна ли у њој ико, када не буде ни писаца ни језика, да неће бити ни државе. Неће истина бити ни тих који данас мисле да одређују правила, али то и није нека утеха (Шапоња 2018: 112).

На исти начин, додали бисмо, поразна је и чињеница да у Србији веома брзо бивају заборављени њени најзначајнији писци, иако то никада не би требало да се догоди, зато што свакако њихово дело чини значајну потпопу нашег културног обрасца. Примера за то у нашој стварности је много, да поменемо тек: Слободана Селенића, Павла Угринова, Милорада Павића, Мирослава Јосића Вишњића, Данила Николића...¹¹. У књизи о којој овде пи-

¹¹ По смрти писаца: Павла Угринова, Мирослава Јосића Вишњића и Данила Николића није обновљено издање ниједне њихове књиге, док је прво постхумно издање *Хазарског речника*

шемо с разлогом је истакнут случај једног од најзнаменитијих савремених српских писаца, Милорада Павића, по којем је Србија у свету недвосмислено препознатљива, како ће остати и убудуће, свакако не заслугом његове земље, коју није напустио ни одрекао је се у њеним најтежим тренуцима¹².

Књига *А Брисел се да преходати лако*, насупротив *непостојању* културне политике и осмишљене културне дипломатије Србије, сведочи о томе да је свет један. То видимо по успешној пословној сарадњи њеног аутора с колегама са различитих тачака земаљске кугле, а међу којима су му многи (управо због књижевности), постали пријатељи. Они сви заједно, на основу близкости, успешности и континуитета, а на различитим местима, пишу своју заједничку причу. Они су то чинили и у августу 2022. године, управо за време настајања овог излагања, када су њих деветоро – из Немачке, Шпаније, Турске, Индије, Словеније и Северне Македоније – били у четвородневној посети Србији, Новом Саду и Београду, у организацији Културног центра Војводине „Милош Црњански”, на чијем челу се тренутно налази управо Ненад Шапоња. У току свог радног боравка они су се упознали са савременом српском литературом за децу и одрасле, са најзначајнијим писцима, књигама и издавачима у четири наше значајне институције културе – поред поменутог Војвођанског културног центра „Милош Црњански” и у Матици српској, Библиотеци града Београда и Народној библиотеци Србије. Треба ли рећи да је иницијатива и организација овог догађаја потекла управо од писца књиге *А Брисел се да преходати лако*?

* * *

На крају, као конкретне резултате осмишљеног рада на пољу културне дипломатије, коју Ненад Шапоња постиже, промовишући српску књижевност у свету (углавном без помоћи државе), наводимо успех књига Владимира Пиштала. Он је, како смо већ навели, као аутор „Агоре”, објавио роман *Тесла, портрет међу маскама* (Агора, 2008), за који је добио Нинову награду, колајну најчитније књиге библиотека Србије (само у Србији је доживео 12 издања), а био је и један од најпревођенијих српских романа 21. века¹³. У

Милорада Павића најпре објављено у Црној Гори — тек 2012. године (Нова књига, Подгорица) — а потом у Србији 2013. године (Завод за уџбенике).

¹² Попут појединих потоњих критичара, Бремерова у политичкој оцени и осуди *Хазарског речника* полази од Павићевог есеја „Србија, Византија и Европа” објављеног у јулу 1991. године у недељнику *Die Zeit*, у којем српски писац говори о историјској и актуелној србофобији, исламизацији Европе и византијској традицији (Булатовић 2017: 332–333). Такође је вишеструко навођен и Павићев интервју у НИН-у: „Другу, још већу опасност доноси данас признање које сте поменули: ја сам одувек говорио да сам српски писац, што се из мојих штампаних интервјуа на три-четири континента може и видети. Али, сада долази та нова конотација и ново значење. Понекад и понегде гледају вас као неког ко долази из озлоглашене средине, а та средина је озлоглашена, рекао бих, не својом кривицом. Изношена је на лош глас систематски, у дугим припремама, од стране оних у Европи којима Србија стоји на стратешким и другим правцима продирања. Међутим, писац не може због тога, као неки политичар, да каже: извините, нисам Србин! (у Глигоријевић 1992).

¹³ Преведен је на више од 20 језика: енглески, руски, француски, македонски, чешки, полски, бугарски, словачки, мађарски, румунски, турски, грчки, италијански, малајалам, арапски и

организацији државе Владимир Пиштало посетио је Париз, Пекинг и Лајпциг, а у организацији „Агоре” и других био је гост у: Бечу, Токију, Берлину, ХанOVERу, Кочију, Њу Џерсију, Шаржи, Уједињеним арапским емиратима, Њујорку, Вашингтону, Бостону, Филаделфији, Кливленду, Чикагу, Њу Орлеансу, Темишвару, Љубљани, Загребу, Истанбулу, Атини, Братислави, Сарајеvu, Венецији, Риму, Трсту, Падови...

Коначно, из низа конкретних примера из области издаваштва, односно савремене књижевности у Србији и у свету, као и из искуства преданог ангажовања Ненада Шапоње, те „дубинске пропаганде” како је сам назива (у: Огњеновић 2019), у овом раду дали смо препоруке за оснаживање и развој културне дипломатије Србије које садржи и дневничко-путописна књига *А Брисел се да преходати лако*. А у културној дипломатији књижевници и издавачи могу бити од немале помоћи, јер, као што каже Шапоња, „шта би писац друго радио до промовисао свој језик и културу, а самим тим и земљу” (у: Поповић, 2019).

ЛИТЕРАТУРА

- Баунд и др. 2007: K. Bound, R. Briggs, J. Holden, S. Jones, *Cultural Diplomacy*, London: Demos.
- Булатовић 2017: Б. Булатовић, *Оклеветана књижевност: идеолошки аспекти у критичком сагледавању српске књижевности и културе крајем 20. и почетком 21. века*, Нови Сад: Научно удружење за развој српских студија.
- Васић 2016: N. Vasić, „Diplomatija i kultura Srbije”, *Zbornik radova sa naučnog skupa Diplomatija i kultura Srbije: stanje i perspektive*, Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu, 238–263.
- Глигоријевић 1992: М. Глигоријевић, „Милорад Павић: СОС за православље”, интервју, разговарао Мило Глигоријевић, *НИН*, 28. фебруар 1992, <<https://www.bastabalkana.com/2014/11/milorad-pavic-o-sebi-i-drugi-ma-sos-za-pravoslavlje/>> 3. 9. 2022.
- Граовац 2007: K. Graovac, *Kulturna diplomatija – oblici i forme postojeće međunarodne saradnje i strategije razvoja*, магистарска теза, ментор Milena Dragičević, Šešić, Univerzitet umetnosti u Beogradu.
- Мујовић Прајс 2019: В. Мујовић Прајс, *Културна дипломатија као чинилац промене имиџа Републике Србије*, докторска дисертација, ментор Миодраг Шуваковић, Београд: Универзитет Сингидунум, Факултет за медије и комуникације.

кинески, непалски, албански језик... У САД је доживео четири издања. За две и по године књига *Тесла, потпрет међу маскама* у Турској је продата у 19 издања, у око 100.000 примерака. И други романи Владимира Пиштала такође су превођени: *Миленијум у Београду* на француски, италијански, немачки, арапски, енглески, македонски, бугарски и турски језик; *Сунце овог дана: писмо Андрићу*, преведен је на македонски језик, књига *Манифести* на француски, а *Александрида* на словеначки и арапски језик.

- Огњеновић 2019: V. Ognjenović, „Nenad Šaponja: Prezirati sve što nas ograničava”, *Vijesti*, 12. 01. 2019, <<https://www.vijesti.me/kultura/15784/nenad-saponja-prezirati-sve-sto-nas-ogranicava>> 3. 9. 2022.
- Поповић 2019: Г. Поповић, „За српске штандове као да је време стало”. (Интервју: Ненад Шапоња, песник и издавач), *Политика*, 15. 02. 2019, <<https://www.politika.rs/scc/clanak/422744/Za-srpske-standove-kaod-da-je-vreme-stalo>> 3. 9. 2022.
- Радоњић 2021: Н. Радоњић, „Културна дипломатија несврстане Југославије – одблесак заборављеног наслеђа”, *Култура*, бр. 173, 137–153.
- Селинић 2021: С. Селинић, „Књижевност и дипломатија: поуке социјалистичке Југославије”, *Култура*, бр. 173, 125–136.
- Шапоња 2018: N. Šaponja, *A Brisel se da prehodati lako*, Sajnos, Novi Sad, 2018.
- Шутаров 2016: В. Шутаров, „Изазови културне дипломатије”, *Зборник Матице српске за друштвене науке*, год. 67, бр. 159/160, 901–915.

Sladjana L. Ilić

EXAMPLES OF CULTURAL DIPLOMACY IN NENAD ŠAPONJA'S
TRAVEL BOOK *AND BRUSSELS IS EASY TO WALK*

(Summary)

The travel book *And Brussels is easy to walk* (2018), by the poet, literary critic and publisher Nenad Šaponja (1964), shows how individual „cultural diplomacy” works, whereby this phrase is understood in the broadest sense of the word – not only as a field actions of official diplomatic and consular representatives, but also as a form of „soft power” of a country’s culture. Nenad Šaponja, doing his own literary and publishing work – as editor and literary agent of his own publishing house „Agora”, like the entire diplomatic team (and most often without the support of the state), successfully promotes Serbian literature in the world, as well as enabling readers in Serbia to be introduced to the works of the most important contemporary world creators. On the other hand, Šaponja’s book contains several testimonies about the poor work and frequent failure to achieve the goals of our official cultural diplomacy.

Keywords: cultural policy, publishing, culture promotion, Serbian literature, literary agent.